УДК 338.124.4

В. В. Батрименко,
к. е. н., доцент, докторант, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА НОВИХ РИНКОВИХ ЕКОНОМІК ЯК ЧИННИК ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних та практичних аспектів суперечливого впливу транснаціоналізації банківського сектора в країнах з ринками, що формуються. В роботі проаналізовані позитивні та негативні елементи впливу проникнення транснаціональних банків на фінансові ринки приймаючих країн.

This article argues the issue research of theoretical and practical aspects of inconsistent influence of trnsnationalization of bank activity in Emerging Market Systems. In work positive and negative elements of influence of penetration of transnational banks on the financial markets of host countries are analyzed.

Ключові слова: транснаціональні банки, фінансова система, конкурентне середовище, механізм регулювання банківської діяльності, державна політика стимулювання прямих інвестицій, проникнення іноземного банківського капіталу, країни з ринками, що формуються.

Key words: transnational banks, financial system, the competitive environment, the mechanism of regulation of bank activity, the state policy stimulation of direct investments, penetration of the foreign banking capital, Emerging Market Systems.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Безпрецедентні темпи зростання масштабів міжнародного ринку капіталів, розгортання банківських операцій підштовхнули великі банки до прискореного створення закордонної мережі філій, дочірніх організацій, підсилили їхній зв'язок з промислово-фінансовими групами. інших країн. Розширенню експансії банків за кордон активно сприяла економічна політика індустріально розвинутих держав. Без дієвої державної підтримки банківські компанії не могли досягти такого рівня концентрації капіталу, що дозволили створювати глобальну внутрішньобанківську інфраструктуру та вилучати ефект масштабу у світогосподарському вимірі.

Домінуючі тенденції централізації та концентрації трансформували транснаціональні банки в універсальні банківські комплекси. Лібералізація зовнішньоекономічних відносин і дерегулювання банківського сектора в національно-господарських системах різного ступеню економічної зрілості, а також процеси глобалізації ринку фінансових послуг співпали з розвитком інформаційних технологій. Бурхливе зростання операцій з деривативами і короткостроковими капіталами, що постійно перепливають з одного сектора в інший, в залежності від спекулятивних настроїв зумовили наростання нестабільності і системного ризику. Транснаціональні банки мобілізують величезні кошти в різних валютах, надають кредити на будь-який термін, здійснюють на міжнародному рівні операції з цінними паперами, застосовують самі різноманітні форми фінансування виробництва і зовнішньої торгівлі, розвивають небачені раніше за масштабами довірчі операції.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Методологічні та інституційні аспекти транснаціоналізації нових фінансових ринків в умовах глобалізації розглядаються у дослідженнях відомих представників західної економічної школи, зокрема Т. Бейомі, А. Бергера, А. Грінспена, Х.-У. Дерінга, Р. ДеХааса, Б. Ейхенгріна, Т. Еша, С. Классенса, П. Кругмана, Р. Левіна, Ф. Мишкіна, М. Найта, К. Рейнхарта, П. Стріттена, Д. Фреко та багатьох ін.

Дослідженню проблематики функціонування банківських інститутів на міжнародних фінансових ринках присвячено роботи таких українських авторів, як: О.І. Береславська, С.Я. Боринець, А.П. Голіков,

Ю.М. Лисенков, З.О. Луцишин, О.І. Рогач, А.П. Румянцев, М.І. Савлук, В.І. Сідоров, І.В. Співак, А.С. Філіпенко, С.А. Циганов, О.Л. Яременко та інші.

МЕТА СТАТТІ

Промислові монополії одержують від транснаціональних банків комерційну інформацію, рекомендації і консультації з приводу організації виробництва, а також узгоджують своє монопольне становище на зовнішніх ринках. Загострення ж конкуренції на світових ринках фінансових послуг супроводжується масштабним процесом міжнародних злиттів та поглинань банків, що у більшості випадків призводить до зниження конкуренції та навіть монополізації ринку банківських послуг.

Тому суттєвих наукових роздумів вимагає проблематика протиріч лібералізації національних банківських систем, яка нерідко відбувається однобічно відносно міжнародної діяльності національних банків, а також розробка ефективних механізмів протидії негативного впливу транснаціоналізації банківського капіталу у нових ринкових економіках в контексті глобальних трансформацій.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Транснаціоналізація банківської діяльності у нових ринкових економіках визначає конкурентоспроможність як банківських систем, так і національних економік в цілому, адже за низького рівня національної власності більша частка кредитно-фінансових інститутів має обмежені можливості з отримання підтримки від акціонерів. Банківські системи, де домінують місцеві середні та невеликі за розміром приватні банки, генерують високий ступінь короткострокових ризиків, мають невисоку якість управління ризиками і сильну залежність від короткострокових фондів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Співвідношення позитивних і негативних ефектів фінансової глобалізації, пов'язаних з присутністю багатонаціональних банківських груп у нових ринкових економіках носить суперечливий характер. Зокрема, П.МакКіннон вказує на важливість такого фактора, як форма присутності іноземного банківського капіталу в приймаючій країні. Наприклад, при створенні філій іноземний банк постачає кошти на рекапіталізацію банківського сектору. Крім того, філії іноземних банків можуть слугувати "рятівними гаванями" під час економічного спаду, тим самим зменшуючи відтік коштів за кордон [10].

У свою чергу, С. Классенс акцентує увагу на негативних аспектах експансії транснаціональних банків, зазначаючи, що присутність іноземного банківського капіталу в країнах з ринками, що формуються, призводить до зменшення дохідності та маржі місцевих банків, тим самим мінімізуючи його позитивний вплив на конкурентне середовище фінансових ринків, що формуються [6].

Таблиця 1. 10 найбільших банків світу за активами у 2010 р.

№	Країна	Банк	Консолідовані активи (млрд дол. США)
1.	Великобританія	Royal Bank of Scotland	3483
2.	Німеччина	Deutsche Bank	3068
3.	Великобританія	Barclays	2977
4.	Франція	BNP Paribas	2891
5.	Франція	CALion	2303
6.	Швейцарія	UBS	1881
7.	США	JPMorgan Chase Bank	1746
8.	Франція	Societe Generale	1574
9.	Японія	The Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ	1494
10.	США	Bank of America	1471

— складено автором за даними [www.reuters.com; www.spekulant.ru; www.thebanker.com].

Однак, найнегативніших рис процес транснаціоналізації банківського капіталу набуває у працях Р.Епперсона, котрий, насамперед, виокремлює негативні форми, фактори та наслідки експансії міжнародних банківських груп. Зокрема, основні дестабілізуючі тенденції розвитку міжнародного банківського бізнесу стають домінантними без адекватного впровадження заходів фінансового регулювання на мегарівні світогосподарських процесів, а саме: 1) відсутність міжнародних засобів протидії ртутній природі, безпрецедентній мобільності капіталів та утворенню фінансових пірамід ("мильних бульбашок"); 2) нехтування цілями міжнародної фінансової стабільності кредиторами або інвесторами у власних короткострокових політичних та економічних інтересах; 3) прагнення транснаціональних банківських груп досягти певного рівня економічної потужності та збільшити прибутки вищі за рівень, що досягається в умовах вільної конкуренції [8].

В умовах глобальної фінансової нестабільності материнські установи транснаціональних банків, що знаходяться в індустріально розвинутих кранах, були змушені компенсувати витрати дочірніх структур за допомогою специфічних знань і відносин із країною походження, а також нарощування активів в глобальному масштабі (табл. 1).

Саме тому у нових ринкових економіках транснаціональні банки, з одного боку, набувають конкурентних переваг вартості фондування, котре покриває витрати іноземних банківських структур, і, як наслідок, мають переваги у виборі клієнтів, з іншого боку, вони зіштовхуються з проблематикою оцінки кредитоспроможності місцевих компаній. Експансія транснаціональних банків на нові ринки у першу чергу зорієнтована на співробітництво з підприємствами, чий ризик для них є мінімальним, тобто з експортерами і підприємствами з іноземними інвестиціями. Залежно від структури національного експорту в країнах з новою ринковою економікою це, як правило, позначається на схильності до співробітництва із сировинним сектором (Росія, Казахстан), підприємствами машинобудівної галузі та металургійними комбінатами (Україна), текстильною промисловістю (Туреччина), трудомісткими переробними галузями (Китай) і т.д. [2, с. 10].

У сучасній економічній думці достатньо сталим є твердження щодо кредитної блокади місцевих виробників транснаціональними банками з метою монополізації ринків для іноземного конкурента. Хоча детальний аналіз діяльності транснаціональних банківських груп дозволяє аргументувати твердження, що існують галузі, у тому числі експортні, котрі не можуть розраховувати на адекватне фінансування з боку іноземних банків. Зокрема, на думку А.В.Вєрнікова, важко знайти приклади того, як іноземні банки кредитують великих національних експортерів промислових товарів, що конкурують на зовнішніх ринках із продукцією провідних західних фірм. Дані процеси пов'язані з позицією як багатонаціональних корпорацій, так і крупних фірм-резидентів, що є клієнтами материнських банків та їх дочірніх структур, котрі конкурують з місцевим виробником [1, с. 40].

Однак, основні протиріччя експансії транснаціонального банківського капіталу проявилися, на думку автора, не на рівні національно-господарських систем, а на мегарівні світогосподарських відносин. Глобальна економічна криза 2007—2008 рр. спричинила значні зміни на міжнародних ринках банківських послуг і капіталу, а також мала суттєві наслідки для структури як світової валютно-фінансової системи, так і місцевих фінансових ринків.

Лібералізація економічних процесів (особливо у сфері руху капіталу і валютного регулювання) та поглиблення інтегрованості країн до світового фінансового середовища призвели до того, що державні інструменти контролю за рухом капіталу не тільки втратили свою ефективність, а й ініціювали зростання трансакційних витрат, пов'язаних із рухом фінансових активів. Крім того, різноманітні інструменти контролю за рухом капіталу не тільки призвели до збільшення трансакційних витрат, але й стали технічними бар'єрами для конкурентного руху капіталу через внутрішньокорпоративні канали інвестиційно-банківських операцій [7, с. 9].

Важливим фактором транснаціоналізації банківського капіталу виступає його так звана "ртутна природа" (в першу чергу — його короткостроковість), котра позитивним чином не співвідноситься із макрофінансовою політикою держав. В умовах регульованого валютного курсоутворення одночасний контроль за курсоутворенням і лібералізація доступу іноземних інвесторів лише посилює фінансові ризики. Адже фіксований валютний курс за умов вільного руху капіталу означає відмову від незалежної монетарної політики. Зокрема, теоретичне осмислення і пояснення сучасної фінансової кризи надається в роботах Г. Миски, де обгрунтовані положення, що підтримка фіксованого валютного курсу вимагає від центральних банків зміцнення пропозиції грошової маси відносно динаміки припливу/відпливу капіталу, з метою утримування стабільного валютного курсу, що означає фактичну втрату можливостей регулятора у сфері використання інструментів девізної політики щодо підтримки стабільності цін на внутрішньому ринку [3, с. 434].

І хоча світова економіка унаслідок даних макрофінансових зрушень одержала додаткові стимули для розвитку завдяки надлишковій ліквідності, її фінансова складова стала набувати гіпертрофованих форм, а глобальна криза 2007—2008 рр. стала серйозним випробуванням як для стійкості грошово-кредитних систем різного ступеню економічної зрілості, так і для їх моделей суспільного розвитку в цілому.

Входження транснаціональних банків на ринки фінансових інструментів (кредитно-дефолтних свопів) призвело до маскування ризиків, пов'язаних з низькою якістю субстандартних іпотечних кредитів, з одного боку, і їх непрозорим розподілом серед широкого кола інвесторів — з іншого. Інституціональні виміри світової фінансової кризи проявилися в недостатньому рівні оцінки ризиків як регуляторами, так і рейтинговими агентствами, а також в асиметрії інформації на світових ринках банківських послуг [1, с. 38].

Глобальні протиріччя експансії транснаціонального банківського капіталу мали різний прояв у країнах з ринками, що формуються, і різним чином впливали на хід економічних подій. Зокрема, серед них можна виділити основні господарські детермінанти, що сприяли: 1) глобальній інтеграції банківських секторів у світогосподарську систему; 2) формуванню регіональних особливостей взаємодії національно-господарських систем з транснаціональним банківським капіталом; 3) становленню специфічних рис побудови національних моделей взаємодії з транснаціональними банками [11].

Зокрема, українська банківська система, незважаючи на доволі позитивний тренд щодо залучення іноземного капіталу у фінансовий сектор, стала більш ніж вразливою до тих негативних наслідків експансії транснаціонального банківського капіталу, що несуть втрату контролю за банківською системою в умовах експансії іноземних інвесторів, котрі в економічному сенсі виступають у якості реінвесторів українського капіталу. Адже основним інвестором в економіку України виступає Кіпр, де домінують офшорні інвестиційно-банківські установи [4, с. 37].

Нівелювання основ фінансової безпеки України проявляється також у монополізації національного ринку банківських послуг транснаціональними банківськими установами, а ступінь відкритості фінансової системи для іноземних інвесторів визначається неефективними механізмами регулювання притоку іноземного капіталу та нестабільністю економіки, а також відсутністю дієвого інструментарію стимулювання суспільного попиту (споживчого й інвестиційного), який повинен стимулюватися Національним банком України за допомогою непрямих методів грошово-кредитної політики.

Зрозуміло, що світова спільнота не може бути осторонь сучасних процесів транснаціоналізації банківської діяльності. У першу чергу, основним чинником глобальних трансформацій виступає реформування світової валютної системи, що знаходиться у полі зору питань G-20, яка відбиває колективну думку і політичну волю економічно розвинутих країн світу. Лондонський самміт (2008 р.) зафіксував певні напрями розвитку світової фінансової системи, а саме: 1) поліпшення регулюючих положень у сфері банківської діяльності та функціонування інших фінансових установ; 2) застосування нової ефективної системи оцінки та попереджен-

ня ризиків; 3) підсилення міжнародної координації економічної політики й міжнародної кооперації [9, с. 60].

Однак, найскладнішим з питань світового економічного форуму постало формування нової фінансової архітектури на основі удосконалення нині діючих міжнародних фінансових інститутів, насамперед МВФ та Групи Світового банку. Реформуванню підлягає механізм регулювання руху капіталу в глобальному масштабі, переміщення прямих і портфельних інвестицій між країнами і регіонами, турбулентний характер яких призводить до великих сумарних втрат час фінансових криз і потрясінь, коли так званий "ртутний капітал" миттєво залишає межі країни свого колишнього базування, призводячи до колапсу внутрішню фінансову систему внаслідок обвальної девальвації національної грошової одиниці, знецінення активів, падіння курсу акцій та ін.

Глибокі трансформаційні зрушення відбулися в системі банківського регулювання. Зокрема, у вересні 2010 р. Банк міжнародних розрахунків розробив нові міжнародні нормативні акти, відомі як Базель-III, основним положенням яких стало посилення вимог до форми капіталу першого рівня, який повинні будуть становити тільки звичайні акції і нерозподілений прибуток. Також до банків будуть пред'явлені вимоги щодо створення запасів капіталу понад регулятивного мінімуму і здійснено перехід до формування резервів на можливі втрати на основі моделі очікуваних, а не понесених втрат. Пропонується ввести мінімальний показник ліквідності, що дозволяє оцінювати, чи має банк можливостями продовжувати діяльність протягом найближчих 30 днів, а також показник довгострокової ліквідності (один рік). Крім того, буде введено додатковий показник оцінки достатності капіталу — співвідношення капіталу і сукупних активів (за вирахуванням резервів та без урахування забезпечення) [5].

Однак, на думку автора, важливо зазначити, що витоком сучасних тенденцій глобальної фінансової нестабільності є відсутність у міжнародних регуляторів заходів випереджального характеру (так званих — пруденційних). Розглядаючи основні трансформаційні тенденції у сфері регулювання міжнародної банківської діяльності, можна помітити, що трансформація світової валютно-фінансової системи знову консервує питання контрою за діяльністю транснаціональних банківських груп, котрі вже давно накопичили активи як у формі диверсифікованих валютних резервів, так і у формі банківських металів, що, безсумнівно, виступить фактором збереження економічного лідерства на новому фінансовому ландшафті світогосподарських зв'язків.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Можна виокремити низку науково-практичних підходів щодо мінімізації негативного впливу трансформаційних тенденцій у світовій фінансовій системі на розвиток банківського сектора країн з ринками, що формуються. На макрорівні державного регулювання банківської діяльності ефективним підходом у сфері програмування господарського розвитку є стимулюючі механізми залучення транснаціонального банківського капіталу в реальний сектор суспільного відтворення. Зокрема, доцільною є трансформація національних банківських систем з дворівневої в трирівневу, де фінансові установи державного сектора представляли б другий рівень з функціями, спрямованими на вирішення стратегічних завдань (житлове будівництво, інноваційний та регіональний розвиток, підтримка високотехнологічних галузей промисловості тощо) і з можливостями рефінансування вітчизняних банків.

Цільовими орієнтирами фінансового розвитку нових ринкових економік слід обрати розширення внутрішнього платоспроможного попиту, а також створення передумов для посилення конкуренції внутрішнього та зовнішнього ринків. Однак за відсутності дієвого грошово-кредитного наповнення банківської системи, яке має сприяти економічній динаміці країн, глибока взаємодія з транснаціональним інвестиційно-банківським капіталом носить лихварський характер і не може бути чинником виходу країн на траєкторію самопідтримуючого зростання.

Література:

1. Верников А.В. Частные сбережения и иностранные банки // Деньги и кредит. — 2005. — № 2. — С. 37—47.

2. Кудрин А. Мировой финансовый кризис и его влияние на Росию // Вопрсы экономики. — 2009. — №1. — С. 9—10.

3. Мински Г.П. "Экономическая теория Кейнса": общий взгляд на деньги. // Современная экономическая мысль: пер. с англ. — М.: Прогресс, 1982. — 542 с.

4. Сергеева Н. Уровень устойчивости банков растет // Инвест-газета. — 2011. — № 06-12.06.2011. — С. 37.

5. Calzolari G. and Loranth G. Regulation of multinational banks: a theoretical inquiry. — European Central Bank Working Paper. — 2010. — № 431. — Forthcoming in the Journal of Financial Intermediation.

6. Claessens S. How Does Foreign Entry Affects the Domestic Banking Market? // Journal of Banking and Finance. — 2001. — № 25.

7. De Haas R. and I. van Lelyveld (2010). Internal capital markets and lending by multinational bank subsidiaries. — Journal of Financial Intermediation. — 2010. — № 19. — P. 1—25.

8. Epperson Ralph A., No Image Available (ISBN: 9780963740786)., Alaska: N:1st ed./ S.: — Volume: 132.,1995 // TRADE PAPER. — 230 p.

9. Hawser A. (2010) Features: Awards-Best Emerging Market Banks 2010 Asia // Global Finance. — May 2010. — P. 56—61.

10. McKinnon R. and Huw P. Criedibte Liberalizabons and International Capital Flows; The Overborrowing Syndrome / in T.Ito and A. Krueger (eds), Financial Deregulation and Integration in East Asia. Chicago) IL) University of Chicago Press. — 1996. — P. 7—45.

11. Ozbas O. and D. S. Scharfstein (2008). Evidence on the dark side of internal capital markets // Review of Financial Studies. — 2008. — № 23. — P. 581—589.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2011 р.